

Friese verzet zou openheid moeten geven over liquidaties

Is het nu, vijftig jaar na de oorlog, niet eens tijd, dat de Friese verzetsbeweging alle geheimen over de liquidaties prijsgeeft? Liquidaties: dat was hel uitschakelen van mensen die levensgevaarlijk waren voor verzetsmensen en onderduikers. Veel oud-verzetsmensen willen er niet over praten. .

Hel zou wellicht verstandiger zijn als ze dat wel zouden doen. Al was het alleen maar om de vermoedens te kunnen weerspreken, dat er bij sommige liquidaties ook heel andere, wellicht persoonlijke motieven een rol hebben gespeeld. De publicatie van het nieuwste boek van *Ype Schaaf*, **“Dodelijke dilemma's in het Friese verzet”** is aanleiding tot deze beschouwing.

De Duitse bezetting is in de historische herinnering waarschijnlijk de verschrikkelijkste die er is geweest. Een volstrekt misdadig regiem legde zijn maatregelen op aan mensen die voordien waren gewend aan democratische verhoudingen. Verzet tegen dat regiem was ethisch en mond volkomen aanvaardbaar. Maar men kon met zijn gevoel voor ethiek in de knoei komen als men voor de dilemma's kwam te staan, waar Schaaf over schrijft.

Nergens elders zijn waarschijnlijk zoveel principiële discussies gevoerd over het uitschakelen van verraders en infiltranten dan in de verzetsbeweging in Nederland in de jaren 1940-1945. En, hoe zou het ook anders, in Friesland hebben ze het dan nog weer eens de puntjes op de i gezet. De Friese illegalen hebben zich uiteraard in het diepste geheim verzekerd van advies van echte juristen wanneer het weer eens noodzakelijk was een levensgevaarlijke verrader onschadelijk te maken. Er kwam een veemgericht. Dat was zo'n geheimzinnige zaak. dat zelfs nu nog niet bekend is. wie er precies in hebben gezeten.

Ype Schaaf komt er in zijn boek ook niet uit. Op gezag van eerdere auteurs kan Schaaf in elk geval twee leden van het uit drie rechters bestaande veemgericht wèl

noemen: mr. B. Ph. baron van Harinxma thoe Slooten, vice-president van de rechtbank in Leeuwarden. en mr. J. Wedeven, raadsheer in het hof van Leeuwarden. Schaaf verwerpt de opvatting dat de derde mr. F.F. Viehoff was. Contact met hem was na september 1944 praktisch onmogelijk, omdat hij in Holland was. Bovendien was Viehoff tegen de doodstraf, ook toen. De Leeuwarder politieman Anno Houwing fungeerde als contactpersoon tussen het verzet en de rechters. Hij noemt zelf Maassen.

Dat moet mr. A Maassen, rechter in Assen. zijn geweest. Maar volgens Schaaf is Maassen niet de enige mogelijkheid.

De schrijver heeft, zo zegt hij, zelf een zo duidelijk mogelijk beeld willen geven van de liquidaties en het veemgericht in Friesland. Hij stelt dat niemand dat ooit geprobeerd heeft. Dat lijkt toch wel overdreven. Pieter Wijbenga heeft in het kader van zijn geschiedschrijving van het Friese verzet al veel over de liquidaties meegedeeld. In tijdschriften en kranten is in de loop der jaren ook het een en ander beschreven. Enkele liquidaties zijn zelfs tot de proza- en dichtkunst doorgedrongen. Aan de verrader Frans Vergonet wijdde Fedde Schurer een vers. De aanslag op de Dongjumer NSB-boerendochter Griet Sinnema is door Anne Wadman literair

verwerkt in zijn korte roman *'De fearren fan de wikel'*.

Schaaf beschrijft een aantal geslaagde liquidaties. Er mislukten er ook, zoals die op de Hennaarderadeelster politiemann Oene van Dijk en de net genoemde Griet Sinnema. Zij bleven in leven. Hoewel Schaaf wel volledigheid heeft betracht, is hem dat niet gelukt. De liquidatie van de SS'er Hankel in Noordwolde (waar hij begraven ligt is nooit bekendgemaakt) vermeldt hij niet. Ook de door de KP Sneek gedode boer en zwarthandelaar Hantsje Zijlstra uit Wolsum komt in het verhaal van Schaar niet voor. Deze zaak is na de oorlog in alle openheid berecht en de daders zijn ervoor veroordeeld. Er was genoeg over te vinden geweest.

Het relaas van Schaaf over de zes door het Friese verzet geliquideerde Joodse onderduikers biedt ook al geen nieuws, De gegevens zijn al in 1983 door Mau Kopuit in het nieuw Israelisch Weekblad gepubliceerd. Pieter Wijbenga heeft toen op dat verhaal van Kapuit in de LC een uitgebreide reactie gegeven.

Schaaf wijdt bijna de helft van het boek aan Esmée van Eeghen. Bij de historische betekenis van Esmée kan er maar een ding van belang zijn. Pleegde zij verraad of pleegde zij geen verraad? Volgens Schaaf deed ze dat niet. Maar dat hebben Ageeth Scherphuis en Anita van Ommeren ook al duidelijk gemaakt in hun in 1988 verschenen boekje *"De oorlog van Esmée van Eeghen"*. Aardig is de conclusie van Schaaf, dat veel van wat na de oorlog Esmée is verteld meer zegt over de schrijvers dan over haarzelf! Maar om nou zoveel moeite te doen om te bewijzen dat ze 'het' niet met Krijn van der Helm heeft gedaan, lijkt ook weer wat overdreven.

Schaaf zag het niet als zijn taak, precies uit de doeken te doen 'wie waar welke liquidaties gepleegd heeft.' Zijn motivatie:

"Daarvoor doen de littekens bij betrokkenen en hun nakomelingen nog altijd te veel pijn." Dat mag allemaal zo zijn, de taak van de historicus is niet, al op voorhand iets niet te willen beschrijven. Het zou juist een goede zaak zijn als er meer openheid over dit soort zaken zou komen. Niet vanwege sensatiezucht, maar om het historisch besef, een aantal zaken te willen verklaren.

De meeste liquidaties of pogingen daartoe hebben een volkomen begrijpelijke achtergrond.

Als het niet was gebeurd, waren de rampen niet te overzien geweest. De executeurs redden vele tientallen mensenlevens. Maar Anne Wadman heeft met zijn roman over Griet Sinnema aannemelijk gemaakt, dat er mogelijk ook hele andere motieven bij de liquidaties kunnen hebben meegespeeld dan de bescherming van illegalen en onderduikers.

Een ander voorbeeld is dat van een 26-jarige niet bij naam bekende Jodin. uit Amsterdam, die ondergedoken was in de omgeving van Sneek. In het summiere verslag dat er over haar is, wordt ze omschreven als een nymfomane. Mau Kopuit schreef over haar: "In haar ziekte van verhoogde geslachtsdrift trok zij de huwelijken van haar onderduikers uit elkaar." Het is wat krom geformuleerd, maar de bedoeling is duidelijk. De verzetsbeweging liet haar meerdere keren verhuizen en bracht haar tenslotte onder bij een weduwe op een afgelegen adres. Na enige tijd ontsnapte ze en probeerde ze enkele mannen te versieren. Toen is ze geliquideerd. Waar ze begraven ligt, is niet bekendgemaakt.

Men voelt bij dit geval toch wel vragen opkomen. Wat wil 'nymfomaan' eigenlijk zeggen in een milieu, dat waarschijnlijk was doordrenkt van de 'vreze des Heren'? Speelt in dit geval ook een conservatieve machokijk op vrouwen mee? Met andere woorden: werden voor dit joods meisje

andere maatstaven aan gelegd dan voor bijvoorbeeld de leider van de KP in Sneek, Gerard Reeskamp? Deze had in Bussum een vrouw en kinderen wonen, maar verkeerde in Sneek met meerdere vriendinnen, die ook op zijn (uiteraard geheime) adres kwamen. Dat was natuurlijk zijn zaak, maar hij bracht er wel de hele verzetsorganisatie in Sneek en omgeving mee in levensgevaar. Maar er is nauwelijks iemand geweest, die daarover is gevallen. Daarentegen is in ditzelfde puriteinse milieu wel een jonge Jodin, die zich doodongelukkig en vreselijk eenzaam heeft gevoeld en misschien wat te nadrukkelijk mannen heeft willen behagen, om haar wat frivole gedrag ter dood gebracht.

Het was wellicht voor Ype Schaaf ook niet mogelijk, hier licht te verschaffen.

Kerst Huisman.

Ype Schaaf: "Dodelijke dilemma's in het Friese verzet. Het veemgericht van Esmée van Eeghen". Uitgeverij Van Wijn, Franeker.

Sommigen die nauw betrokken waren bij liquidaties zijn overleden. Enkelen zelfs al tijdens de bezetting. Maar anderen zijn nog steeds onder ons. Weer anderen weten zonder twijfel over de liquidaties het nodige. Maar deze mensen willen er niet over praten, zo wordt steeds gezegd. Het argument dat het allemaal te pijnlijk is voor betrokkenen, roept twijfels op. Als een liquidatie terecht is geweest, dan zou men er ook over moeten kunnen praten. Er zal nauwelijks een mens zijn, die de dader(s) te schande zal willen maken, want de dader heeft naar alle menselijke berekening goed werk gedaan. Als men niet over wil praten, laadt men de verdenking op zich, dat er iets is, dat het licht niet kan verdragen. En daarvoor is de Friese verzetsbeweging te goed en te belangrijk geweest.